

Biri “Kral çıplak!” diye bağırıyordu. Lisede Almancasını okumuştuk. O hikayeden aklımda yer etmiş olan, bağırın için Almanca «der Narr» sözcüğünün kullanılmasıydı. «das Narrenhaus» tımarhaneydi. Tımar atı rahatlatır, sakinleştirir. Halbuki «das Narrenhaus» envai çeşit çılgın davranışın bir diğerini kamçılayıp harekete geçirdiği, gürültülü patırtılı, kaotik bir yerdi imgelemimde. Bu “Narr”ların evi tımarhaneydi, ama kendilerininse kralın soytarısı olduğuna emindim. Sözlüklere baktım Türkçe karşılığı çoktu: Avanak, budala, deli, kaçık, keriz, soytarı, enayi, maskara... Sonra sonra bu öykünün bir çok versiyonunu okudum, dinledim. «Der Narr» gitmişti, bağırın bir çocuktan çoğunlukla.

Öykü bilindiktir. İki terzi bir kralın huzuruna çıkıp, giyenin varlığını hissetmediği, tüy gibi hafif ve aptalların göremeyeceği yalnız akıllıların görebileceği bir kumaş dokuduklarını söylerler. Kral, hemen kendisine bu kumaştan yapılmış bir giysi ister. İki kafadara kumaşı dokumaları için yer tahsis edilir. Bunlar, yerler içerler, krallıkta gezinirler, bir dedikleri iki edilmez. Kral arada bir uğrar, mahiyetiyle birlikte elbisenin provasını yapar. Ortada kumaş filan yoktur. Terziler varmış gibi davranır; kralın üstüne giydiriyormuş gibi yaparlar. Kralın yanındakiler çok beğenirmiş gibi davranırlar. İki terzi -hallerinden memnun- işi uzattıkça uzatırlar. Daha fazla uzatamayacak duruma gelince, krala giysiyi giydirip, paralarını alıp giderler. Kral bu olmayan giysiyle tebasını selamlamak için meydana çıkar. İşte o an bir «Narr» “Kral çıplak!” diye bağırır.

“Kral Çıplak!” öyküsünden çıkarılacak ders, ilk bakışta budalalık yapmamaya çalışmanın budalalık olduğu; doğruyu budalaların söylediğidir. Ben de o zamanlar öyle düşünmüştüm, ama öykü bu haliyle bana olmayacak bir şeymiş gibi gelmişti. Bir kere elbise en güçlü vicdani konulardan biridir. Bu konuda oluşacak vicdan rahatsızlığı pek saklanabilecek gibi değildir. Sonra giyinik birini zihnen soymak kolaydır. Oysa soyunuk birini zihnen giydirmek çok zordur. İnsan güler; gülmese bile gülmemeye çalışır ki gülmekten fenadır. Yıllar sonra iktisat kuramı çalışmalarımda oyun kuramıyla uğraşırken fark ettim ki, bu gerçekten olabilir; hatta “çıplaklık” herkesin bildiği ama kimsenin dile getirmediği affedilemez ayıp olarak düşünüldüğünde krallığın başka türlü olması ancak masallarda rastlanacak denli zordur.

Diyelim ki benim bir ayıbımı buldun. Şantaj edilen altın yumurtlayan tavuktur; kesilmez. Ayıbımı açık etmene gerek yok. Hatta şantaj bile yapman gerekmez. Bana bir işin düştüğünde, sıkıntıda kaldığında elindeyimdir. İmalı imalı konuşup işini yaptırmaya çalışırsın, çok da zorda kalırsan elini açıp şantajını yaparsın. Baktın ki imalı konuşmandan işkilleniyorum, senin bilmediğin bir şeyi bildiğini de sanıyor olabilirim; elin durduk yerde kuvvetlenir. Bu durumda, toplumsal konumumun yükselmesi, yetkilerimin artması senin de çıkarınadır. Yükselbildiğim kadar yükselmem için elinden geleni yaparsın; en azından doğrusu budur.

İnsanın birini avcunun içine aldığı hissettiği şantaj durumu ne kadar yaygınsa; yani ne kadar çok insan birinin açığını yaklamışsa, açığı olanın yükselmesi o kadar kolaylaşır, açığı olmayanın yükselmesi de o denli zorlaşır. Ancak burada bir anda şantajı imkansızlaştıracak bir dışsallık[1. Herhangi biri yaptığında etkili olmayan, ancak çok sayıda kişi birlikte yaptığında hiç birinin hesaba dahil etmediği bir etkinin ortaya çıkma durumuna dışsallık diyoruz.] ortaya çıkabilir. Herkesin bir açığını bildiği birinin oldukça yetkili bir konuma geldiğini bir düşün. Şu ya da bu nedenle doğrudan bildiğini açıklarsan, bu herkesi rahatsız eder, çünkü ellerindeki koz gidecektir. Bu durumda herkesin alay ettiği biri haline gelmen, köyün delisi ilan edilmen içten bile değildir. Dolayısıyla açıklamaman yerinde olur. Herkes aynı durumdadır. Bazıları saflığından dolayı, bazıları dışsallığın ortaya çıkmasında dışsallık ortaya çıkmadan önceki davranışının katkısı olduğu gerçeğiyle yüzleşmekten kaçındığı için hala elinde bir koz varmış gibi düşünmeyi sürdürür; kendi kendini kandırır.

Bir zamandan sonra sesini yükseltenler tek tek köyün delisi ilan edilemeyecek miktarda artar. Kral bunların üzerine zorbalıkla gider. Diğerleri, kâh saflıklarından, kâh kendileriyle yüzleşmeye cesaret edemediklerinden, kâh korktuklarından kralı desteklemeye devam ederler. Artık, oradakilerin durumu sıradan bir şantajcılığın ötesine geçmiştir, zorbalığa ortak olmuşlardır. Artık, sanki bunu bilmeyen varmış gibi “Kral çıplak!” demek gerçekten budalalık olmuştur; zorbalığa davettir. Kralın vicdanına seslenerek bir yere varılmaz; yapılacaksa kralı yerinden etmeye zorlayacak bir şeyler yapılmalıdır. İnsanların buna verdikleri örtülü ve açık destek zorbalık arttıkça artar. Diğer yandan eski örtük şantaj

Çıplak kralın asıl öyküsü çılgınlık mı?

denmesine dönmesi mümkün olmayan Kral da daha da bir can havliyle direnir. Ama kralın varlığı tam bir toplumsal dengesizliktir; hiç bir toplum bu tür bir dengesizliği taşıyamaz. Eninde sonunda kral al aşağı edilmeye görsün, sen o zaman gör kimin şaklaban olduğunu halkın nazarında; ne detaylar fark edilmiştir, ağızdan ağıza neler dolaşır neler.